

”Gud behöver idrottsungdomen”

Lennart Wallmark och den samiska idrotten

Av Isak Lidström

År 1942 startades Samernas folkhögskola i Sorsele.¹ Till rektor utsågs en ung präst vid namn Lennart Wallmark (1910–1994). Fram till och med år 1972, då Wallmark slutade sin tjänst, drevs skolan på kristen grund med Svenska Missionssällskapet som huvudman.² Detta sällskap hade grundats 1835 som en organisation med inre mission, främst den så kallade ”lappmissionen”, som huvudsakligt arbetsområde. Att finansiera barnhem och sameskolor utgjorde en central del av verksamheten.³

Wallmark kom ursprungligen från Dorotea och prästviges i början av 1940-talet efter att ha avslutat sina studier vid Uppsala universitet. Arbetslivserfarenheten var således inte särskilt stor när han rekryterades till rektorstjänsten av Bengt Jonzon, biskop i Luleå stift, tillika Svenska missionssällskapets ordförande. Prästämbetet kom sedermera att utövas

*Lennart Wallmark år 1950.
Foto: Schröder. Bildkälla: Sverresborg
Trøndelag Folkemuseum*

inom ramen för Wallmarks arbete, bland annat genom regelbundna gudstjänster och andakter, såväl som morgon- och aftonböner. Under sin långvariga tjänstgöring på Samernas folkhögskola gjorde sig Wallmark känd som en skicklig debattör, kontroversiell enligt somliga, synnerligen principfast, och han tillsåg att en sträng ordning rådde inom skolans hägn. Efter att ha slutat som rektor var Wallmark verksam som komminister i Åsele, för att år 1973 tillträda en kyrkoherdetjänst i Häggenås.⁴

Idrottsaktiviteter av olika slag var vanligt förekommande på Samernas folkhögskola, vilket inte minst berodde på rektorns starka engagemang för fysiska aktiviteter av olika slag. Efter att folk-

högskolan år 1945 flyttades till Jokkmokk anordnades exempelvis kamratmästerskap i längdskidåkning eleverna emellan. Tre år senare var Wallmark en av initiativtagarna till "Lapska mästerskapen", ett evenemang som senare kom att växa i omfattning under benämningen "Same-Mästerskapen på skidor".⁵ Tävlingarna kretsade till största del kring längdskidåkning, med mästare som skulle koras både individuellt och i stafett. Den tvivelsutan mest populära grenen var renskötartävlingen, som satte renskötarens yrkesfärdigheter på prov. Det rörde sig om en patrulltävling där tremanalag tävlade i skidåkning, skjutning mot vargmål och lassokastning mot renhorn.

Wallmark hade själv en gedigen idrottslig bakgrund, både som ledare och aktiv.

Skidtävling vid de första "Lapska Mästerskapen" i Jokkmokk 1948. Bildkälla: Åjtte

Han var en utmärkt fotbollsspelare och blev så småningom en engagerad tränare inom denna sport. I ungdomsåren tävlade Wallmark dessutom framgångsrikt i både trupp gymnastik, längdhopp och nordisk kombination.⁶

Idrottsideologen Wallmark

Denna artikel handlar om Lennart Wallmarks engagemang för den samiska idrotten, vilket i detta sammanhang avser de tävlingsformer som bedrevs vid Same-Mästerskapen. Fokus riktas dock inte så mycket mot de organisatoriska aspekterna av idrottsevenemangets historia.⁷ Snarare har jag för avsikt att belysa de idéer som florerade vid dess begynnelseår under sent 1940-tal och tidigt 1950-tal. I detta sammanhang är Lennart Wallmarks namn särskilt centralt. Ingen person ventilerade dessa tävlingars samhälleliga syften och ändamål i lika stor utsträckning som han. Utifrån hur han spred sina fasta övertygelser och försanthållanden av vad samisk idrott är, intog Wallmark rollen som Same-Mästerskapens inofficiella ideolog. Man skulle kunna säga att hans ambition var att etablera en samisk idrottskultur och genom sina utsagor styra den i en särskild riktning. I detta avseende fungerar idrottshistorikern Torbjörn Anderssons definition av kultur som ”olika slags handlingar, medan ideologin är de skrivna analyser och de aktiva åtgärder som vidtoges i avsikt att forma kulturen”.⁸

Idrott är ett fenomen som både skapar, utmanar och befäster sociala identiteter.

Det är en arena där rågången mellan ”vi” och ”dom” ofta görs påtaglig. Frågor om *hur* och av *vem* idrotten ska utövas och organiseras, vad idrotten *representerar*, liksom hur den ska *uttolkas*, kan därmed synliggöra maktrelationer som verkar i samhället.⁹ Vem eller vilka som äger tolkningsföreträdet är därigenom viktigt att beakta om man vill förstå hur idrotten gestaltas.

Som rektor och en av initiativtagarna hade Lennart Wallmark ett formellt inflytande över Same-Mästerskapen eftersom evenemanget var sprunget ur folkhögskolans verksamhet och under de två första åren dessutom genomfördes med folkhögskolan som arrangör. Därutöver hade Wallmark ett informellt inflytande i egenskap av opinionsbildare vars åsikter fick spridning genom högtidstal, press, tidskrifter och litteratur.

Under sin rektorstid hade Wallmark ett stort intresse för samhälleliga och kulturella frågor som rörde samerna. Han engagerade sig starkt i kulturorganet Same Ätnam som bildades 1945 och således är den äldsta samiska organisation som än idag är verksam. Han var även en central aktör bakom Svenska Samernas Riksförbunds bildande år 1950. Dessutom väckte Wallmark ofta opinion när marker och vatten inom renskötselområden exploaterades. Framförallt ville han bekämpa Vattenfalls utbyggnader i bland annat Jokkmokks kommun.¹⁰

Wallmark var alltså en auktoritet med inflytande i frågor som på ett eller annat sätt rörde samers situation i Sverige. På

vilket sätt Wallmark använde sig av detta inflytande framgår bland annat av hur han definierade ett av folkhögskolans syften, nämligen att ”uppvisa det egenartade i den egna kulturen och lära eleverna vad som kan behållas och vad som bör utbytas”.¹¹ Samernas folkhögskola utgjorde liksom Same-Mästerskapen en plattform där Wallmark utifrån sin position definierade vad som kunde klassas, och inte klassas, som samiskt.¹²

I det följande är avsikten att belysa vad Lennart Wallmark gjorde med sitt tolkningsföreträde över den samiska idrotten, samt betrakta detta i ett större perspektiv om hur etniska identiteter formas. Syftet är helt enkelt att försöka förstå varför Wallmark ansåg att det borde finnas ett idrottsligt mästerskap endast för samer. Utifrån en kontextualiserande analys vill jag försöka förstå Wallmarks åsikter, visioner och engagemang för samisk idrott i ljuset av de idéströmningar som gjorde sig gällande i hans samtid. Hans åsikter och idéer relateras till – och betraktas som reaktioner på – händelser, kulturyttringar och utvecklingsförlopp i det omgivande samhället. Individuella förklaringsmodeller till hans tänkanden och göranden, med hänsyn tagen till sådant som familjebakgrund och privatliv, kan säkerligen ge uppslag till en annan studie, men berörs inte i någon större utsträckning. Det finns alltså inga anspråk på att åstadkomma någon fullständig levnadsteckning. Den som intresserar sig för Lennart Wallmarks liv och yrkesgörning hänvisas istället till boken *Eldsjälen Lennart Wallmark* som redi-

gerats av Anna Helena Sarri Nordrå och Anna Maria Blind Olsson.¹³ Vad som står i fokus är endast ett begränsat område av de många engagemang som Wallmark hade under sin levnad, nämligen hans opinion kring den samiska idrotten. Wallmarks inflytande och betydelse i andra offentliga sammanhang faller därigenom utanför denna artikels problemområde. Här bör understrykas att Wallmark ingalunda hade tolkningsmonopol när det kom till frågor om vad som skulle karakterisera samiskt idrottsliv, låt vara att han hade för vana att omvandla sina tankar och åsikter till text. Helt andra berättelser framträder om man lyfter fram exempelvis de tävlandes egna erfarenheter av Same-Mästerskapen, och vilka betydelser som dessa tävlingar haft för dem. Intentionen är också kasta ljus över dessa utsagor i mitt pågående avhandlingsprojekt om den samiska idrottens historia. Den som intresserar sig för tävlingsgrenarnas utveckling och Same-Mästerskapens deltagare över tid hänvisas till Ivar Kuoraks utmärkta översikt med titeln *60 år på samemästerskapsspåret*.¹⁴ Med detta sagt står nu folkhögskolerektorn i centrum.

Framställningen bygger till största del på publicerat och opublicerat material med Lennart Wallmark som upphovsman. Ett urval av hans texter finns samlade i Sarri Nordräs och Blind Olssons nyss nämnda bok. Wallmark publicerade sig även flitigt i Svenska Missionssällskapets årsskrift *Bland Sveriges samer*, samt i *Samefolkets egen tidning*. Hans personarkiv förvaras på Åjtte, Svenskt fjäll- och samemuseum,

och innefattar utkast och manuskript till tal, liksom annat material kring Samernas folkhögskolas verksamheter. Åtjte förvarar även den samiska idrottsrörelsens handlingar.

*Lassokastning vid Same-Mästerskapen i Vilhelmina 1950. Foto: Åke Sörlin.
Copyright: Vilhelmina Kommuns fotoarkiv*

Idrott och etnicitet

Lennart Wallmark var själv inte same men likafullt en drivande kraft bakom Same-Mästerskapens tillkomst. Han var således eldsjelen och organisatören som brann för en tävlingsform där han personligen inte skulle ha rätt att medverka. Detta ger en fingervisning om hur det svårgripbara begreppet etnicitet bör förstås och definieras. Att tala om etnicitet blir föga meningsfullt om man ser grupper och kulturer som isolerade fenomen. Etniska identiteter får betydelse genom interaktion snarare än genom isolering eftersom de skapas i relation

till något annat. Således kan vi sluta oss till att etnicitet och etnisk identitet tenderar att formas kontrastivt, i gränserna som skapas mellan grupper.¹⁵

Med ett relationellt betraktelsesätt kan synen på hur etnisk identitet formas inte avgränsas till hur en grupp internt definierar och uppfattar det egna kollektivet. Det bör snarare betraktas utifrån interaktionen mellan självtillskrivning och tillskrivning utifrån.¹⁶ I denna artikel är det av skäl som framgår ovan utifrån perspektivet på samisk identitetformer som står i fokus, vilket i sig är symptomatiskt för samisk historia i Sverige. Statsmaktens samepolitik byggde länge på stereotypa föreställningar om att en "lapp skall vara lapp",¹⁷ en idealiserad uppfattning om renskötseln som man med politiska medel ville konservera enligt gamla seder och bruk. En same som inte ägnade sig åt renskötsel var, enligt denna definition, inte någon fullvärdig same.¹⁸

En stor del av makten att definiera vad som är samiskt har således utgått från den dominerande majoritetsbefolkningen i Sverige och inte ifrån samerna själva. Som Andrea Amft visat har det omgivande samhällets föreställningar genom statens politiska åtgärder resulterat i konstruktionen av en homogen och "autentisk" samisk minoritet. Inom denna stereotyp fanns inte utrymme att inkludera skillnader mellan exempelvis nomadiserande fjällsamers och skogssamers näringar. Inte heller rymdes variationer avseende språk, traditioner och livsföringar mellan exempelvis sydsamer, lulesamer och nordsamer. Skillnaderna

nedtonades och istället cementerades bilden av samnen som nomad och renskötare, fast förankrad i en traditionell livsföring.¹⁹ Etnologen och språkforskaren Israel Ruong har framhållit att nomadismen, kåtan och klädedräkten fungerat som etniska markörer internt bland samer, men även externt inom politiska organ och beslutande instanser i det svenska samhället. På de sätt som samepolitiken utövats har dessa markörer fungerat som identifikationskriterier och därigenom legat till grund för segregation mellan renskötande och icke renskötande samer.²⁰ Under de senaste decennierna har man inom postkolonial forskningstradition försökt vända på perspektivet genom att historiskt betrakta samer som agerande subjekt, snarare än som objekt och passiva mottagare av majoritetsbefolkningens dominans eller statens maktutövning.²¹

I det källmaterial som framställningen bygger på förekommer både "lapp" och "same" som uttryck. Hädanefter använder jag mig enbart av det senare medan det förra endast förekommer när källor citeras. Det bärande skälet till detta är, utöver att det förenklar framställningen, att "lapp" på goda grunder bör undvikas eftersom det använts som ett nedsättande uttryck av främst utomstående.²²

Några begreppspar

Karakteristiskt för Wallmarks retorik är hans dualistiska världsbild, där tillvaron drivs framåt av en dialektisk kamp mellan olika motpoler, om det så är ande-kropp,

natur-civilisation eller tradition-moder-nitet som utgör konfliktens parter. Utifrån sådana begreppspar kan man närma sig en förståelse av Wallmarks tänkanden och göranden. Hans moraliska känslösvall, som bearbetas nedan, åskådliggör hans sätt att orientera sig i sin samtid. För ju mer han vändades över framtiden, desto mer idyllisk tedde sig dåtiden.

I Wallmarks retorik framträder ett motsatsförhållande som har mycket gemensamt med begreppsparet *Gemeinschaft* och *Gesellschaft*, myntat av sociologen Ferdinand Tönnies under det sena 1800-talet.²³ Om den förra är idealtypen för det traditionella samhället, står den senare för en modern motsvarighet. *Gemeinschaft* präglas av ett organiskt förhållande i människornas inbördes relationer. Tillvaron är levande, oplanerad och balanserad. Här finner vi det Wallmark kallar "insidan" av människan, hjärtat – karaktären.²⁴ *Gesellschaft*, däremot, är en artificiell konstruktion, planerad enligt rationella principer, ofta med profiten som vägledande mål, vilket därigenom förändrar den mänskliga gemenskapens beskaffenhet. Människor lever tillsammans men självständigt från varandra i mekaniska relationer som grundar sig på nyttobaserat tänkande. Wallmarks aversioner gentemot "en teknokratisk syn på tillvaron" faller in under begreppet.²⁵

Wallmarks dubier anknyter, som vi snart skall se, till en exotiserande civilisationskritik. Som Rousseau en gång slagit fast har naturtillståndet, som stått för harmoni och balans mellan människa och natur, er-

satts av civilisationen och samhället. Där har fördärv och elände uppstått till följd av människans nya artificiella behov, vilka bottnar i falska värden, flärd och yta. Det sistnämnda återspeglar Wallmarks diagnostisering av sitt omgivande samhälle.

Rågängen mellan traditionellt och modernt, som Wallmark upprätthöll i tal och text, kan därför betraktas utifrån åtskillnaden mellan idealism och materialism som moralfilosofiska ståndpunkter. Där den förra ser ideal och höga mål som styrande för människans handlande, anger den senare lustbetonade värden och materiell nytta.²⁶

Lennart Wallmark vid de första "Lapska Mästerskapen" i Jokkmokk 1948. Bildkälla: Åjtte

Wallmarks dualistiska världsbild

Lennart Wallmark såg materialismen som en förhärskande kraft i sin samtid, vilket han uppfattade som ett förebud om att människan kommit bort från Kristus. "Den materialistiskt-intellektuella tid vi nu upplevt och befinner oss i har fört fram nya ideal, där det mätbara och för kroppen njutbara dominerat, den rike, den starke, den snabbe, den sköna, den sexuella, den effektive, den hårde", ansåg han.²⁷ Som motvikt till denna utveckling ville han återupprätta den altruistiska "gemenskapsmänniskan som lever för andra – Kristusmänniskan", vilken eftersträvar "det godas, det rättas, det sannas, det öd-

mjukas liv". I eskatologiska ordalag förväntade han sig framledes en pånyttfödelse av människan: "Vi behöver alla söka oss fram till en ny tidsålder – den Guds-ledda, där den etiskt rätt handlande människan blir idealet."²⁸

Men vägen dit skulle bli nog så svår och lång. Utifrån sin dualistiska världsbild ansåg Wallmark att människan ständigt är utsatt för en kraftmätning. Det framgår exempelvis av manuskriptet till ett av hans högtidstal vid Same-Mästerskapens invigning: "Nu är det väl så att kampen om människan aldrig varit så hänsynslös som i vår tid. Det står en strid om varje människa idag, och

särskilt då om varje ung människa."²⁹ I manuskriptets nedre marginal preciseras kampens huvudaktörer: "Ont och gott. Gud och djävulen", liksom slutsatsen: "Gud behöver idrottsungdomen." Det var kampviljans betydelse för den nya människans förverkligande som gjorde att Wallmark vurmade starkt för idrott. Han menade i ett annat högtidstal att "[u]ngdomen – det gäller också den lapska – behöver idrotten idag, som en motvikt mot allt som vill riva ned".³⁰ Aposteln Paulus ord om att den som tävlar måste försaka allt, gå hårt åt kroppen och tvinga den till lydnad o.s.v. var en viktig inspirationskälla.³¹ Bibelverserna i första korintierbrevet

har under lång tid blivit stötta och blötta av kyrkliga företrädare för att utröna hur man som kristen bör förhålla sig till tävlande. Problemställningen har då handlat om huruvida den idrottsliga kampen ska föras på ett andligt eller på ett fysiskt plan.³² Lennart Wallmarks bibeltolkning tycks inte ha gett uttryck för några tveksamheter. Han ansåg att den sinnliga och den kroppsliga träningen stod i ett slags växelverkan när de högre målen skulle uppnås: ”All verklig idrott är en kamp som kräver möda och offer. Vi behöver få fram många flera ungdomar i vårt land, som inte bara förstår detta utan som också vill ge sig in under kampens och mödans, ja försakelsens offer.”³³

Genom fysisk prövning, spänst och uthållighet visade idrottsutövaren prov på offervillighet. Wallmarks resonemang för därigenom tankarna till *Muscular Christianity*, den ”muskulösa kristendo-

Skjutning pågår vid de första "Lapska Mästerskapen" i Jokkmokk 1948. Lennart Wallmark på skidor till vänster i bild. Bildkälla: Åjtte

men”, ett manlighetsideal med starka rötter i det viktorienska England. Den kristne mannens moraliska status kunde enligt detta ideal avläsas genom hans kropps-konstitution, eftersom modet och de militära dygderna, med vilka offervilligheten uppvisades, var avhängiga de fysiska förmågorna.³⁴ För Wallmarks del var den kroppsliga styrkan en barriär som utestängde frestelser och hot, men samtidigt ett medel för att uppnå högre andliga kvaliteter.

[I]drottens djupaste och rikaste mening sträcker sig långt utöver uppbyggandet av en stark och uthållig kropp, som tål hårda påfrestningar och kan prestera utmärkta resultat.

Bakom den rent kroppsliga prestationen döljer sig nämligen ofta insatser av psykologisk och andlig art, som i många fall äro utslagsgivande.³⁵

Att utöva tävlingsidrott handlade om att träna upp de förmågor som enligt Wallmark krävdes för att bli en sann kristen. ”En idrottsman måste faktiskt på ett sätt vara en trons människa”, och man behöver ”kampvilja, uthållighet och tro för att kunna föra en strid på den andliga fronten.”³⁶ Utmaningen bestod av att som troende idrottare bortse från tävlandets kortsiktiga fördelar, sådant som priser, segerns sötna och publikens ovationer. Tävlingsidrotten var i själva verket ett karaktärsprov, en ”andlig och moralisk maktfaktor”, där det handlade om att motstå denna typ av frestelser:

Samemästerskapens liksom all annan idrotts syftning bör [...] vara högre och sträcka sig mot en utveckling av hela personligheten. [...] Det finns ständigt en risk att idrottens yttre, rent resultatmässiga sida kommer att för mycket dominera på bekostnad av värden som ej kunna mätas i minuter och sekunder.³⁷

Till skillnad från populärkulturen

Den syn på tillvaron som Lennart Wallmark gav uttryck för bör betraktas i ljuset av de samtida förskjutningar som pågick i samhället. Född år 1910 och synnerligen aktiv i frågor som på ett eller annat sätt rörde ungdomen, hade han upplevt stora omvandlingar. 1930-talet hade utgjort en brytningstid där en ungdomskultur av modernt snitt formades. Den moralkonservativa strängheten fick ge vika för utlevelsen när populärkulturen spred sig genom film, litteratur, dans och sport. Denna kulturströmning har fått symbolisera en frigörelse ur vuxenhetens hegemoni i fråga om vad som skulle utgöra normen för det uppväxande släktet.³⁸

För Wallmarks del var den moderna ungdomskulturen inte så mycket en frigörelseprocess som ett symptom på ett samhälle i urartning. Utlevelserna i ungdomskulturen togs som belägg för att lättja, profit, lust och kortsiktigt välbefinnande blivit värden att stå efter. "Filmen, pornografisk litteratur, dansen formar ungdomens tankeliv", hävdade Wallmark när han citerades i en artikel om ungdomsproblem i Jokkmokk.³⁹

Nu stod han inte ensam som en moralens väktare när det kom till frågan om hur ungdomen spenderade sin fritid. Det yngre släktets strävan efter frigörelse gav upphov till högljudda reaktioner som fick sin kulmen i debatten om "dansbaneländet" under sent 1930-tal och tidigt 1940-tal. Utmanande klädstilar, jitterbugg och swingpjattar, liksom de liberala förhållningssätten till både sex och alkohol betraktades som tecken på att något gått snett i samhällsutvecklingen. Det världsliga nöjeslivet utmanade andliga mål och flertalet kyrkans män antog ett moraliserande tonläge. Ofta lyftes urbaniseringen fram som orsak till problemet. Trångboddheten och den rotlösa tillvaron hotade att upplösa familjen och hemmet som den mänskliga samhörighetens kärna. Just därför uppfattades ungdomarna som utsatta. De kunde inte annat än att ge efter för masskulturens suggererande krafter; filmen som förvred verklighetsuppfattningen, danstillställningar som uppluckrade allt vad sedlighet hette o.s.v. Dansbaneländet var alltså ett synnerligen aktuellt problem i tiden, men problemen skapades till största del inom själva debatten som underbyggdes av stereotypa föreställningar med en oftast vag verklighetsförankring. I historiens ljus har det uppskruvade tonläget klassats som ett utslag av moralpanik, som en följd av samhällets förändring, och ett exempel på hur svårt det ibland har varit att orientera sig i den moderna tillvaron.⁴⁰

Wallmarks aversion gentemot ungdomens kulturstämningar hade alltså en påtaglig förankring i det samtida debatt-

klimatet. Men om det var svensk ungdom i allmänhet som gav upphov till ängslan och kval, gällde problematiken, enligt Wallmark, i synnerhet sameungdomen. Den var ett kollektiv som han ansåg särskilt utsatt, och han varnade därför för de ödesdigra konsekvenser som skulle bli följden om samer tillägnade sig det moderna svenska nöjeslivet.

Det vore orätt och trångt att förmena samernas ungdom den glädje och gemenskap som vår tids idrotts- och nöjesliv kan ge. Jag tror att det är betydelsefullt på många sätt att sameungdomen får raka annan sameungdom utanför den egna socknen. Och jag tror likaså att den kan behöva kamratlig kontakt, särskilt på idrottens område, med annan svensk ungdom.

Men min erfarenhet gör dock att jag anser det orätt att ej samtidigt framhålla de stora risker som hota.

Först måste då sägas att vår tids nöjesliv nu på många olika sätt tar sig uttryck som äro farliga för sund ungdom och upplösande av såväl samhällets som den enskildes moral. Nöjesindustrin frågar endast efter ungdomens pengar och för att få dem vädjar man till de ungas naturliga behov av nöjen.

Den nya gemenskapsform som här erbjuds sameungdomen främst på nöjeslivets område är ofta vitt skild från samernas äldre gemenskapsformer. Det är dessutom en gemenskap som har det nyas och modernas lockelse och färg. Att den inbjuder till okritisk självuppgivelse och är ytlig och tillsatt med lustbetonat stoff av för den egna kulturen upplösande slag, är ej att upptäcka för de unga.

Vad som nu sker är att de gamla primära gemenskapsformerna i hem och lappbyar särskilt för sameungdomen alltmer ersätts av sekundära, tillfälliga, i det nutida nöjes- och idrottslivet.⁴¹

Det som kunde tyckas lockande med den moderna populärkulturen var i själva verket en chimär som skulle förleda sameungdomen att tillägna sig falska ideal. Om man väl fick smak för det svenska ur moraliskt hänseende försåtliga kulturlivet, skulle den samiska livsföringen inte ha något att sätta emot. Wallmark efterlyste därför en kritisk granskning och ett genomskådande av allt vad populärkulturen stod för.

Visst förstår man, att sameungdomen vill vara med sin tid och att den i mycket har intryck av vad som är tongivande och anses modernt bland annan ungdom. Men i nuvarande situation [...] måste man nog efterlysa en mer kritisk hållning i förhållande till de krafter som hävda en fullständig frihet på alla områden. Ty bakom den s. k. friheten döljer sig oftast en bundenhet och ett beroende av de mångas syn, som föga har med verklig frihet att skaffa.⁴²

Vid sidan av populärkulturen rimmade även konsumtionssamhället illa med Wallmarks definition av samisk kultur. De materialistiska ändamålen utmanade den romantiska vision av samiskt liv som Wallmark företrädde: "Vad hjälper det sameungdomen om den får utbildning och kunskap att söka nya och bättre betalda

yrken som ge ekonomisk trygghet och hög levnadsstandard men samtidigt även genomsyras av västerlandets materialism och det svenska folkets dåliga moral?”⁴³

I själva verket tycks Wallmark ha sett välfärden som en springande faktor bakom den svenska (västerländska) omoralen. Reformtakten var hög i efterkrigstidens Sverige, och den dirigerades av en stark socialdemokrati som återupptog det socialpolitiska förändringsarbete som initierats under 1930-talet. Till sådant som förbättrad socialförsäkring, arbetstidsregleringar och bostadsförbättringar lades nu även höjda folkpensioner och försäkringar av olika slag. Det decennium som följde efter krigsslutet kom sålunda att karakteriseras av en markant minskad fattigdom, ökad

utbildningsnivå och en låg arbetslöshet.⁴⁴ Wallmark var dock inte odelat positiv till att förutsättningarna för ett gott liv i samhällslig trygghet förbättrades. Välfärden kunde tyckas bekväm för människor och grupper i den samhällsliga periferin, men samtidigt ha en fördärvande effekt när dessa lät sig absorberas av den.

Svensk levnadsstandard i dag är oerhört smittsam för svenska folket och särskilt för de delar därav, som leva i ytterområdena, ödebygden, och däribland inte minst för samerna.

Att sameungdomen t. ex. just nu av olika anledningar kastar eller kastar sig ut i livet, när vårt land på levnadsstandardens område är ett av de främsta i världen,

Lassokastning vid Same-Mästerskapen i Arvidsjaur 1951. Bildkälla: Åjtte

när vårt folks genomsnittsmoral i det närmaste saknar fasta normer och anses vara långtifrån täten världens länder emellan,

när materialismen kanske aldrig någonsin varit mer ohöjd och uppenbar,

när det kvantitativa tänkandet sällan firat större triumfer än i vår tid,

när människokunskapen, trots psykologiens landvinningar, ligger så långt efter vår naturkunskap,

allt detta är ur sameungdomens, och därmed samefolkets, synpunkt djupt tragiskt.

Allt vad som hittills sagts stöder dock påståendet att samefolket nu är människor i nödtid.⁴⁵

Som Thomas Hylland Eriksen påpekar, understryks etnicitetens betydelse just när den är hotad.⁴⁶ Att samerna utgjorde en hotad folkgrupp påpekades vid åtskilliga tillfällen av Wallmark: "Den nya tiden med dess kollektivistiska inställning, dess massmentalitet, dess förflackande och industrialiserade nöjesliv hotar starkt vårt lands ungdom men kanske särskilt sameungdomen".⁴⁷ Att stå fast vid det gamla var centralt: "Den lapska kulturen är nu starkt hotad på olika sätt och det gäller för samerna att slå vakt kring det värdefulla fädernearvet".⁴⁸

Tydligt är att Wallmark med bävan såg framför sig hur den samiska kulturen skulle uppgå och försvinna i det framväxande moderna välfärdssamhället, eftersom ökad trygghet, enligt hans resonemang, implicerade sänkt moral. I *Bland Sveriges Samer* beskrev Wallmark med bävan den brytningstid som han menade

att både svensk och samisk ungdom befann sig i:

Lapsk ungdom – i varje fall den jag lärt känna – är bra ungdom, frisk och sund. Men den lever liksom all svensk ungdom i en mycket farlig tid. Jag anser att vår moderna tid är farligare för vårt lands lapska ungdom därför att den många gånger kommer från ensamhet, mörker, kyla och isolering och mitt upp i den nutida civilisationens bullrande, lysande, jäktande och farliga nöjesliv.⁴⁹

Det moderna svenska samhället representerade civilisation, rationalitet och materiellt välstånd, och därigenom snaror, lockelser och frestelser. Samisk kultur utgjorde detta samhälles motsats och representerade tradition och balans mellan människa och natur. Att vidmakthålla gränserna mellan dessa båda parter var, enligt Wallmark, viktigt. Som kompensering för det förtryck som samerna utsatts för historiskt, skulle det svenska samhället bistå samerna att förbli just samiska, så som Wallmark definierade begreppet.

Ett riktigt lagarbete behövs för att rädda framtiden åt sameungdomen. Främst kräver det arbetet sameungdomens egen insats. Men det kräver även vår. Detta är en stor och viktig uppgift för vårt svenska folk, en avbetalning av gamla oförrätter och nya övergrepp, kanske vår viktigaste uppgift i folkförsoningens tjänst.⁵⁰

När Wallmark definierade vad samisk kultur är så uppvisade han samtidigt sin skep-

sis visavi det svenska samhällets allmän-tillstånd. På så sätt formade han en samisk identitet som en kontrast till en svensk motsvarighet. När så de etniska markörerna i denna identitet skulle lyftas fram hade idrotten en stor betydelse. Inte minst berodde det på att den kunde gestalta och levandegöra det som Wallmark såg som bärande inslag i det samiska fädernearvet.

Idealistisk idrott

Wallmark var skeptisk till sin samtids idrott, och argumentationen byggde på samma premisser som ventilerades mot populärkulturen. Han uppehöll sig oftast vid längdskidåkning, en idrott som han tillskrev essentialistiska drag. En gång hade den varit uteslutande samisk, och då var den obefläckad av den moderna sportens dekadens. I högtidstalet vid Same-Mästerskapets öppnande år 1950 talade han med hänvisning till etnografen Ernst Manker om samisk längdskidåkning som den moderna skidsportens ursprung: "Det är genom lapparna, som omvärlden lärt känna skidorna. Och fastän även andra invånare i nordan använt sig av skidan som fortskaffningsmedel, är det nog främst tack vare lapparna som skidans tradition bevarats till den moderna skidsportens tid."⁵¹

Inte oväntat hade Wallmark svårt att utvärdera längdskidåkning i sin egen samtid. Vad han vände sig emot var den rationaliseringsprocess av idrotten som brukar benämnas "sportifieringen", d.v.s. inriktningen mot resultatutveckling, täv-

lan, prestation och konkurrens.⁵² Hit hör exempelvis idrottens specialisering. "Nu ha vi även i skididrottens historia nått specialiseringens tid. Ingen kan i våra dagar komma bland de främsta som inte har möjlighet till specialträning, som helt kan gå in för att bygga upp sin kondition", menade Wallmark.⁵³ Även professionaliseringen kritiserades: "Vi ha nu hunnit till de proffsbetalda skidamatörernas tidsålder, där den bästa åkaren också får de bästa priserna eller det högsta arvodet, vilket man nu föredrar att säga."⁵⁴ Moderniseringen av längdskidåkning hade enligt Wallmark lett till att idrottens högre värden förlorats: "Idrottens idealitet hotas av nöjesindustrins materialism" och "[p]engarna betyder mer än människan."⁵⁵

Wallmarks grundläggande attityd till idrotten var positiv, men den hade avvikit från sitt rätta spår. Tilltron till idrottens inneboende värden var tidsenlig utifrån det förändrade debattklimat som präglade idrotten före och under andra världskrigets beredskapsår. Vid tiden för kriget användes idrotten för att skapa förbrödning och sammanhållning mellan samhällsklasserna. Eliten fick stå tillbaka för bredden och folk gick man ur huse för att delta i riksmarscher och fältsportevenemang. Ett spänstigt folk skulle rakryggat stå emot de vedermödor som kriget innebar. På så sätt banade idrotten väg för ett nationellt identitetsskapande som byggde på sammanhållning och konsensus.⁵⁶

Idrottskritiken som Wallmark ventilerade anknäper snarare till opinionsstämningar som uppstod till följd av idrottens

dynamiska utvecklingsfas som pågick kring sekelskiftet 1900 och under mellankrigstiden.⁵⁷ Vid 1900-talets början handlade storslagna idrottsevenemang ofta om att gestalta borgerlighetens ideala samhälle.⁵⁸ Nordiska spelen är ett gott exempel där tävlingar, teater och turism verkade sida vid sida, ofta med karaktären av jippo för samhällets översikt.⁵⁹ När idrottens prägel av överklasspektakel nedtonades och istället smältes samman med den framväxande populärkulturen kom själva tävlingsmomentet att öka i betydelse. Det öppnade i sin tur upp för både rationell träning och rekordjakt, allt för att tillgodose en tilltagande och hänförd publikmassa. Idrotten hade blivit masskultur.⁶⁰

Detta skedde dock inte utan att konflikter uppstod. Skepsisen kom från flera håll i samhället. Bland annat flaggade läkarvetenskapen för den moderna sportens hälsorisker och lingymnastikens anhängare ansåg att tävlingsidrotten var ett utslag av fäfånga. Framförallt var det specialiseringen som gav upphov till anfäktelse. Det gällde inte bara idrottsutövarens specialträning av vissa muskler eller kroppsdelar, utan på ett övergripande plan även specialiseringen i industrisamhällets arbetsliv. Farhågan var att monoton och ensidig träning på sikt skulle förvanska människokroppen.⁶¹ Även den svenska frisksportsrörelsen uppvisade en kritisk inställning till tävlingsidrotten och betonade istället vikten av kroppens allsidiga utveckling. Särskilt manskroppens anatomiska fulländning glorifierades och tillskrevs en nyckelfunktion när kampen för

Skytte pågår vid Volgsjö skola i anslutning till Same-Mästerskapen i Vilhelmina 1950. Foto: Åke Sörlin. Copyright: Vilhelmina Kommuns fotoarkiv

tillvaron skulle uthärdas under 1930-talets lågkonjunktur och utbredda arbetslöshet.⁶²

I sin svårighet att fördrå specialiseringen och de kommersiella krafterna inom den moderna idrotten vände sig Wallmark med förtröstan till Same-Mästerskapen, som enligt hans tycke representerade en idrottsform vars ideal ännu inte fördärvats: "[I]nga tävlingar torde vara så helt fria från professionalism som just samemästerskapen. De renskötande samerna har nämligen inte möjlighet till specialträning."⁶³ På så sätt kunde tävlingarna åter skapa långskidåkningens ursprungliga idealism.

Wallmarks resonemang anknyter till en föreställning om samiskt idrottsutö-

vande som ofta förekom i mellankrigstidens idrottspress och -litteratur. Det gick i stora drag ut på att samerna i skidsportens tidiga historia dominerat över svenskarna, men att de kommit att stå sig slätt när sporten moderniserats och blivit allt mer tävlingsinriktad.⁶⁴

För att upprätthålla en etnisk identitet under perioder av förändring blir det, enligt Thomas Hylland Eriksen, centralt att anknyta till en etnisk symbolik som hänvisar till en traditionell livsstil. Han menar att "[e]tniska identiteter, som förkroppsligar en upplevd kontinuitet med det förflutna, kan på detta sätt fungera psykologiskt lugnande för enskilda människor i oroliga tider".⁶⁵ En i historien utbredd föreställning har gjort gällande att samer under århundradenas lopp levt i balans och harmoni med naturen och därigenom odlat en stabil och oföränderlig kultur.⁶⁶ Wallmark anknöt till dessa tankegångar, liksom till de civilisationskritiska idéer om en "ädel primitivism" som dryftades, om än i liten utsträckning, i mellankrigstidens svenska idrottsrörelse.⁶⁷ Enligt Wallmarks romantiska sätt att resonera skulle den samiska idrottens särdrag bestå i att uppvisa det ursprungliga idrottsliv som en gång existerat, men som gått förlorat i det svenska industrisamhället.

I Same-Mästerskapen fann Wallmark sålunda en motvikt till den moderna idrotten. Ett traditionellt levnadssätt fick gestaltning i en annars flyktig och föränderlig tid. Ändamålet med evenemanget sträckte sig bortom att skapa ett sammanbindande kitt där sameungdomar

kunde förmås att sluta upp kring sin egen kultur. Same-Mästerskapen var dessutom en manifestation som kunde föra fram det svenska idrottslivets brister i ljuset.

Jag vill vara djärv nog att hävda att samemästerskapens inrättande ur en del synpunkter bör utgöra ett glädjeämne för svensk skidsport idag. I varje fall borde Skidförbundet med välvilja se på dessa tävlingar där man ej behöver blunda för de främsta deltagarnas mer eller mindre maskerade professionalism och höga anspråk.⁶⁸

Den samiska idrotten stod för en renhet som kunde kontrasteras mot det svenska idrottslivets degeneration. Same-Mästerskapen blev därmed ett normativt inslag för ett svenskt samhälle, som uppvisade symtom på vad vi kan kalla "övercivilisering". Den urbana tillvaron, den höga levnadsstandarden och det förflackande nöjeslivet innebar att ungdomen aldrig behövde kämpa för sin överlevnads skull. Istället hade de blivit sorglösa, bortskämda och därigenom klena och förtappade.⁶⁹ Men för att den samiska idrotten skulle bli en sedelärande förebild för svensk ungdom krävdes att tävlingarna anknöt till det arkaiska och samtidigt ideala tillståndet där människa och natur existerade i en harmonisk växelverkan. Samisk idrott var, i det romantiska skimmer som Wallmark tillskrev den, en sista bastion som existerade bortom civilisation, industri och modernitet.

Samisk uridrott

Wallmark knöt ett tidlöst band mellan samisk kultur och längdskidåkning. Att åka skidor var, enligt Wallmark, ett oersättligt inslag i den samiska livsföringen, och så måste det förbli. Under 1960-talet skedde dock en snabb omvandling där skidåkningen inom renskötelsen till stora delar kom att ersättas av snöskotern. Första gången en helikopter användes i svensk renskötelse var i Jämtland under tidigt 1960-tal.⁷⁰ År 1972 förekom diskussioner om huruvida det även skulle införas en snöskotertävling i Same-Mästerskapen.⁷¹ Enligt Wallmark stod sig nymodigheterna slätt mot längdskidan som samfärdsmedel, vilket påpekades så tidigt som år 1951: "På skidor träda lapparna för första gången fram i historiens hävder och på skidor måste de nog fortsätta så länge de förbli renskötare. Svårligen kan helikoptern ersätta skidorna."⁷² Det var en ståndpunkt som Wallmark höll fast vid under årens lopp. År 1974 vidhöll han i sitt invignings-tal följande:

Lappmarkens långa och snötyngda vintrar har gjort att skidorna sedan urminnes tider varit ett av samernas viktigaste forskaffningsmedel och yrkesredskap. Trots bil, flyg och snöskoter är dock den bärande renskötarskidan ett redskap som ännu inte är färdig att ställas åt sidan eller kastas bort. Bullerskotrarnas översvämning av vinterhalvårets renskötelse-, fiske-, jakt och kalvningsland utgör idag en stor fara både för renskötelsens, viltets och fiskets och därmed sameättnams fortbestånd.⁷³

På samma sätt som tävlandet på skidor fick symbolisera ett tidlöst samfärdsmedel, framstår renskötartävlingen i Wallmarks retorik som den moderna livsstilens antites. Enligt Wallmark bestod tävlingsformens värde av att den på ett realistiskt sätt gestaltade samisk livsstil. Det var av "stor vikt att lapparna kunde skjuta för att värna sig mot de vilda djuren, särskilt vargarna, samt för jaktens skull".⁷⁴ Renskötartafetten beskrevs ofta i exotiserande ordalag: "Varg finns fortfarande i fjällen och blodtörstiga lodjur i lappmarksskogarna. Skickligheten att skjuta varg och lo i språnget är fortfarande av stor betydelse för de renskötande samerna. Därför har också renskötare eller vargjägartafettens skyttemoment sin mycket berättigade plats."⁷⁵

Tävlingsformen innefattade både jakt, kamp och överlevnad, och förverkligade på så vis det idealtillstånd som Wallmark ansåg hade gått förlorat i det svenska samhället. Här framträdde själva kärnan i den samiska kulturen och det var, som han tyckte, "en gren för finsmakare i den mån den kan utvecklas så att den så mycket som möjligt blir naturlig och äkta".⁷⁶ I renskötartafetten kunde det samiska framträda i sin, enligt Wallmark, autentiska form och den var samtidigt fri från icke-autentiska, i detta fall motordrivna, inslag.⁷⁷ Wallmarks resonemang anknuter till de synsätt på fysisk fostran som fanns inom det svenska nomadskolväsendet. En av dess frontfigurer, Vitalis Karnell, som för övrigt myntat uttrycket "lapp skall vara lapp", ansåg på 1910-talet att någon gymnastikundervisning inte borde förekomma i nomad-

skolorna. Endast "lapsk idrott", såsom skidåkning och kasttöm skulle utövas av skolbarnen. Från tidigt 1920-tal och framåt kom emellertid en gymnastikundervisning att introduceras som i större utsträckning anknöt till den som bedrevs inom svensk folkskola.⁷⁸

Lennart Wallmark framför vargskyttemålet vid de första "Lapska Mästerskapen" i Jokkmokk 1948. Bildkälla: Åjtte

Sammanfattande diskussion

Även om pessimismen var tongivande när det kom till lägesbeskrivningarna av samtiden, var Lennart Wallmarks ledstjärna en karaktärsfast idealism som satte sin prägel på hans yrkesgärning. I sin retorik intog han rollen som den samiska ungdomens fadersgestalt. Avsikten var att de skulle skyddas från farorna som hotade i det svenska samhället. Same-Mästerskapen hade i detta avseende en

viktig funktion. Det skulle vara ett evenemang som stärkte samhörigheten samerna emellan, men framförallt en plattform där en samisk etnisk identitet kunde odlas som skulle karaktäriseras av sin annorlundahet i förhållande till det svenska samhället. Wallmark ville få till stånd ett alternativt idrottsevenemang, och det fanns åtskilliga motiv bakom detta.

Genom Same-Mästerskapen avsåg han först och främst att ställa saker och ting till rätta. *Gemeinschaft* skulle återupprättas i en tillvaro som uppfyllts av *Gesellschaft*. Ett av hans bärande budskap var nämligen att det moderna samhällets framväxt hade medfört en värdeförskjutning där altruism fått ge vika för nyttotänkande och individualism. Människan hade kapitaliserat sig själv och som samhällsbärande drivkraft hade idealismen gett tappt för materialismen. Det samhälle som Wallmark beskrev genomgick en övercivilisation. Industrialisering och modernisering hade visserligen ökat välbästandet, men med den tilltagande bekvämligheten försvann incitamenten att sträva efter högre mål. Populärkultur och vällevnad var tecken i tiden på andlig degeneration.

Wallmark ville lyfta fram ett ideal som kunde kompensera för denna utveckling. Samisk idrott skulle återspegla en traditionell tillvaro, som var tidlös till sin karaktär och som bibehållits intakt trots det moderna samhällets framfart. En maktrelation framträder i detta sammanhang på två vis; för det första genom den svaga motståndskraft som Wallmark tillskrev sameungdomen. Fortbeståndet av det samiska berod-

de, ansåg han, på om man lät sig uppslukas av civilisationen eller ej. Fick de kontakt med den moderna livsstilen i det svenska samhället var risken överhängande att den samiska tillhörigheten gick förlorad.

För det andra framträder maktrelationen genom Wallmarks tolkningsföreträdare. Sameungdomen stöptes i en form där vissa inslag kunde inkluderas och andra blev exkluderade. Same-Mästerskapen skulle gestalta det autentiska i samisk kultur, nämligen jakt och renskötsel utan maskinbuller eller andra störande inslag. Professionalisering, specialisering, snöskotrar och motorer hörde det urartade svenska samhället till, och så skulle inte samer bedriva sin idrott om Wallmark fick bestämma.

Wallmarks syfte med evenemanget var inte enbart att cementera uppfattningen

om att "lapp skall vara lapp" (en seglivad uppfattning även inom statens samepolitik). Den samiska idrotten var huvudsakligen en manifestation, ett idrottsligt exemplum för det svenska majoritetssamhället att ta efter. Det handlade om att förmå den rotlösa människan att hitta tillbaka till sin plats i skapelsen. Samisk livsföring representerade för Wallmark den rena, enkla och anspråkslösa tillvaron i ett stadium som gått förlorat i en flyktig och oberäknelig tidsålder. I sin misströstan kring sakernas tillstånd i Sverige fick han genom Same-Mästerskapen en plattform där en svärmisk sida av hans sinnelag fick blomma ut. Den bärande drivkraften i Lennart Wallmarks engagemang för Same-Mästerskapen kan därigenom sammanfattas med ett kort påstående: samisk idrott är den svenska idrottens motsats.

Noter

1. Artikeln är en del av ett avhandlingsprojekt om den samiska idrottens historia i Sverige. Jag vill passa på att rikta ett stort tack till Ann Bryggman Tjikkom och Gertrude Kuhmunen på Åjtte för den hjälp de gett mig med källmaterialet. Värdefulla synpunkter på tidigare versioner av denna text har givits av Kutte Jönsson, Torbjörn Andersson och Lars Lagergren, liksom av doktoranderna vid idrottsvetenskapliga institutionen på Malmö högskola. Stort tack även till de anonyma granskare vars påpekanden stramat upp innehållet i texten.
2. Från 1961 fram till upplösningen 2001 hette föreningen Svenska missionsällskapet kyrkan och samerna.
3. Catarina Lundström, *Den goda viljan. Kvinnliga missionärer och koloniala möten i Tunisien och västra Jämtland* (Lund 2015), s. 58–60.
4. Forskningsarkivet, Umeå Universitetsbibliotek, Arkivbeskrivning till äldre förteckning över Lennart Wallmarks arkiv (publicerad på Internet som Handskrift 82 åren 2001–2012); "Lennart Wallmark: –Visst har jag varit bitter", *Samefolket*, nr 3 (1974). För vidare redogörelser om Svenska Missionssällskapet och verksamheten vid Samernas folkhögskola, se Johan Hansson, "Svenska Missionssällskapet och Samernas folkhögskola" i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna. En vetenskaplig antologi*, band 1 (Skellefteå 2016).
5. Olika stavningar och benämning förekom. Hädanefter använder jag konsekvent "Same-Mästerskapen", vilket oftast stod på arrangörernas officiella handlingar, inbjudningar och program.
6. Telefonsamtal med Klas Wallmark (son till Lennart Wallmark), 16/9 2016.
7. Den samiska idrottsorganisationen leddes av Svenska Samernas Skidförbund (bildat 1950), som Wallmark inte hade något formellt inflytande över.
8. Torbjörn Andersson, *Kung fotboll. Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950* (Eslöv 2002), s. 27.
9. Jeremy MacClancy (red.), *Sport, Identity and Ethnicity* (Oxford 1996), s. 5, 7.
10. För Wallmarks engagemang i utbyggnadsfrågan, se Åsa Össbo, *Nya vatten, dunkla speglingar. Industriell kolonialism genom svensk vattenkraftutbyggnad i renkötselområdet 1910–1968* (Umeå 2014), kap. 6–7.
11. Lennart Wallmark, "Samernas folkhögskola, dess tillkomst och idé", *Bland Sveriges samer 1948–1949* (1949), s. 22.
12. Det samiska kollektivet hade ytterst begränsade möjligheter att påverka vad som kunde inkluderas i begreppet samisk kultur inom folkhögskolans verksamheter. Detta var snarare förbehållet Wallmark och Svenska Missions-sällskapet. Se Hansson (2016), s. 46of.
13. Anna Helena Sarri Nordrå & Anna Maria Blind Olsson, *Eldsjälen Lennart Wallmark. Rektor på Samernas folkhögskola 1947–72* (Jokkmokk 2004).
14. Ivar Kuorak, *60 år på Samemästerskapsspåret* (Hedenäset 2015).
15. Fredrik Barth (red.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference* (Oslo 1969); Thomas Hylland Eriksen, *Etnicitet och nationalism* (Nora 1998), s. 20; Ulf Hannerz, *Över Gränser. Studier i Dagens Socialantropologi* (Lund 1983), s. 133.
16. Eriksen (1998), s. 85; Tom G. Svensson, "Samisk identitet i vår tid", i Anders Linde-Laursen & Jan-Olof Nilsson (red.), *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt?* (Stockholm 1991), s. 269.
17. Se t.ex. Patrik Lantto, *Tiden börjar på nytt. En analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900–1950* (Umeå 2000), s. 9; Ulf Mörkenstam, *Om "Lapparnes privilegier". Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883–1997* (Stockholm 1999).
18. Lantto (2000), s. 282; Veli-Pekka Lehtola, *The Sámi people. Traditions in transition* (Fairbanks 2004), s. 44–46.
19. Andrea Amft, "Att skapa en 'autentisk' minoritet. Om maktrelationen mellan svenskar och samer från slutet av 1800-talet till 1970-talet", *Historisk Tidskrift*, nr 4 (1998).
20. Israel Ruong, "Samerna. Identitet och identitetskriterier", *Nordnytt*, nr 11 (1981), s. 20.
21. Se t.ex. Daniel Lindmark, "När samerna ville använda trumman som kompass. Om samiskt motstånd mot kolonisationen", *Saga och Sed* (2010), s. 96.

22. Se t.ex. Lehtola (2004), s. 10. Ett motargument har varit att det vore anakronistiskt att använda "same" i en kontext där begreppet inte används. Se t.ex. Ingvar Svanberg, *Hästslaktare och korgmakare. Resursutnyttjande och livsstil bland sockenlappar* (Umeå 1999), s. 13–15.
23. Resonemanget om dessa två begrepp bygger på Ferdinand Tönnies, *Community and civil society* (New York 2001), s. 17–19; Johan Asplund, *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft* (Göteborg 1991), s. 63–90; Jens Ljunggren, *Kroppens bildning. Lingvgymnastikens manlighetsprojekt 1790–1914* (Eslöv 1999), s. 21.
24. "Tre decennier i arbete för samerna", *Samefolket*, nr 3–4 (1970).
25. "Tre decennier", *Samefolket*, nr 3–4 (1970).
26. Ljunggren (1999), s. 21–24, 32, 44–46.
27. Lennart Wallmark, "Den nya människan", i Sarri Nordrå & Blind Olsson (2004a), s. 108.
28. Wallmark (2004a), s. 109.
29. Åjtte, Lennart Wallmarks arkiv, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
30. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal Samemästerskapen i Arvidsjaur 1951 (första versionen).
31. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
32. Anders Jarlert, "Idrotten och den kyrkliga skepsisen", i Martin Nykvist & Alexander Maurits (red.), *Kyrkan och idrotten under 2000 år. Antika, medeltida och moderna attityder* (Malmö 2015), s. 216.
33. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
34. George L. Mosse, *The Image of Man. The Creation of Modern Masculinity* (New York 1996), s. 49f.
35. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
36. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
37. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
38. Mats Franzén (red.), *Från flygdröm till swingscen. Ungdom och modernitet på 1930-talet* (Lund 1998).
39. "Ungdomsproblem i Jokkmokk skall skärskådas kommitté", *Norrbottnens-Kuriren*, okänt datum.
40. Jonas Frykman, *Dansbaneländet. Ungdomen, populärkulturen och opinionen* (Stockholm 1988).
41. Lennart Wallmark, "Sameungdomens nya hem", *Bland Sveriges samer 1952–1953* (1953), s. 15f.
42. "Samemästerskapen i fara", *Samefolkets egen tidning*, nr 1 (1951).
43. Lennart Wallmark, "Sameungdomen och framtiden", *Bland Sveriges Samer 1956–1957* (1957), s. 26.
44. Yvonne Hirdman, Urban Lundberg & Jenny Björkman, *Sveriges historia 1920–1965* (Stockholm 2012), s. 562–570.
45. Lennart Wallmark, "Samefolkets kulturkamp", *Bland Sveriges Samer 1954–1955* (1955), s. 26f.
46. Eriksen (1998), s. 99.
47. Lennart Wallmark, "Samernas folkhögskola 10 år", Sarri Nordrå & Blind Olsson (2004c), s. 75.
48. Wallmark (1949), s. 22.
49. Lennart Wallmark, "Samernas folkhögskola", *Bland Sveriges samer 1943* (1944), s. 12.
50. Wallmark (1957), s. 27. Wallmarks kursivering.
51. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
52. För en utförlig definition av begreppet, se Leif Yttergren, *Täflan är lifvet. Idrottens organisering och sportifiering i Stockholm 1860–1898* (Stockholm 1996), s. 16–22.
53. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
54. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
55. Wallmark (2004b), s. 65.
56. Johnny Wijk, *Idrott, krig och nationell gemenskap. Om riksmarscher, fältsport och Gunder Hägg-feber* (Eslöv 2005).
57. Nils-Olof Zethrin har beskrivit den masskonsumtion av idrott som uppstod under mellankrigstiden, vilket skedde i kölvattnet av att den traditionella folkrörelseidrotten påverkades av det marknadstänk och den kommersialisering som präglade populärkulturen i stort. Se Nils-Olof Zethrin, *Mellan masskonsumtion och folkrörelse. Idrottens kommersialisering under mellankrigstiden* (Örebro 2015).
58. Se t.ex.: Jens Ljunggren, "Kritiken som legitimerar. Lingvgymnastikens självkritik och dess återkomst i folkrörelseidrotten", *Idrott, historia & samhälle* (2003), s. 20; Mats Hellspong, *Stadion och Zinkensdamm. Stockholms idrottspublik under två sekel* (Stockholm 2013), s. 29f.

59. Leif Yttergen, *I och ur spår! En studie om konflikter och hjältar i svensk skidsport under 1900-talet* (Lund 2006), s. 52. För en övergripande historik om Nordiska spelen, se Åke Jönsson, *Nordiska spelen. Historien om sju vinterspel i Stockholm av olympiskt format 1901 till 1926* (Stockholm 2001).
60. Zethrin (2015); Björn Horgby, *Egensinne och skötsambet. Arbetarkulturen i Norrköping 1850–1940* (Stockholm 1993), s. 384f.
61. Ljunggren (2003), s. 11, 13, 16, 20.
62. Helena Tolvhed, "Stål i musklerna och stål i viljan - svensk frisksport under trettio- och fyrtiotalen", *Idrott, historia & samhälle* (2004).
63. "Rektor Wallmark talar varmt för samerna och för idrotten", *Västerbottens folkblad* 24/2 1951.
64. Isak Lidström, "Att göra folk av skidlöpare. Nationen, regionen och kampen om Vasaloppet 1922–1931", *Idrott, historia & samhälle* (2014), s. 75f.
65. Eriksen (1998), s. 89.
66. Lehtola (2004), s. 10, 19.
67. Jan Lindroth, *Från "sportfäneri" till massidrott. Den svenska idrottsrörelsens utveckling 1869–1939. En översikt* (Stockholm 1988), s. 97.
68. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal Samemästerskapen i Arvidsjaur 1951 (första versionen).
69. Darcy C. Plymire har beskrivit hur tarahumaraindianska idrottsmän ikläts rollen som ädla vildar och primitiva jägare. Stereotyperna har dels stimulerat turismnäring, dels förstärkt föreställningar om att enkel diet och primitiv livsföring kan råda bot på fetma, hjärtsjukdomar och andra symptom på "overcivilization". Se Darcy C. Plymire, "The legend of the Tarahumara. Tourism, overcivilization and the white man's Indian", *The International Journal of the History of Sport*, nr 2 (2006).
70. Andrea Amft, *Sápmi i förändringens tid. En studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv* (Umeå 2000), s. 58.
71. "Samemästerskapen", *Samefolket*, nr 5 (1972).
72. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal Samemästerskapen i Arvidsjaur 1951 (andra versionen).
73. "Renskötarskidan inte färdig att ställas åt sidan", *Samefolket*, nr 4 (1974).
74. "Samemästerskapen i Arvidsjaur invigda", *Norrlandsfolket* 23/2 1951.
75. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
76. Åjtte, LW, F5:1, Högtidstal vid Samemästerskapens öppnande i Vilhelmina 1950.
77. Jfr Amfts (1998) diskussion om vad som historiskt betraktats som autentiskt resp. icke-autentiskt i fråga om samisk kultur och livsstil.
78. Sjögren (2010), s. 107f.